

Η ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΟΣ IS - LM

Του Δρος ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΓΚΟΤΣΗ

Έπιμελητού τής Έδρας Έφηρμοσμένης Οικονομικής τής Α.Β.Σ.Π.

I

Οί πιό γνωστές μακροοικονομικές αναλύσεις τής γενικής ισορροπίας έγιναν στο παρελθόν μὲν ἀπὸ τὸν Leon Walras, στὶς μέρες μας δὲ ἀπὸ τοὺς ἐπιγόνους τοῦ Keynes (μετακεῦνσιανούς). Τῆ βάση τής μετακεῦνσιανῆς ἀναλύσεως τής γενικής ισορροπίας ἀποτελεῖ τὸ Ὑπόδειγμα IS - LM, τὸ ὁποῖο εἶναι ἔργο τῶν John R. Hicks καὶ Alvin H. Hansen. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ ἀποσκοποῦν μὲ τὸ ὑπόδειμά τους στὴν καλύτερη κατανόηση τής περιπλόκου «Γενικῆς Θεωρίας» τοῦ John M. Keynes. Ἡ ἐρμηνεία τής προθέσεως αὐτῆς τῶν δύο θεωρητικῶν, ὅμως, ἀμφισβητεῖται ἀπὸ τὸν Axel Leijonhufvud¹, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει, ὅτι τὸ Ὑπόδειγμα IS - LM διαφέρει σὲ πολλὰ βασικά σημεῖα ἀπὸ τὸ ὑπόδειγμα τής Γενικῆς Θεωρίας. Συγχρόνως καταφέρεται τόσο ἐναντίον τῶν ὀρθοδόξων κεῦνσιανῶν ὅσο καὶ τῶν νεοκλασικῶν κριτικῶν², οἱ ὁποῖοι, ξεκινώντας ἀπὸ μιὰ λανθασμένη ἐρμηνεία τῶν μεθοδολογικῶν βασικῶν ὑποθέσεων, κατέληξαν σὲ μιὰ λανθασμένη ἀξιολόγηση τοῦ περιεχομένου τής κεῦνσιανῆς θεωρίας.

1. Τὸ βιβλίο τοῦ Leijonhufvud, A., *On Keynesian Economics and the Economics of Keynes*, Oxford University Press, 1968, ἦταν ἡ αἰτία γιὰ νὰ δοθεῖ τὰ τελευταῖα χρόνια μιὰ νέα ἐρμηνεία τής κεῦνσιανῆς θεωρίας.

2. Βλ. Hicks, J. R., *Mr. Keynes and the Classics*, *Econometrica*, V (1937); Modigliani, F., *Liquidity Preference and the Theory of Interest and Money*, *Econometrica*, XII (1944), σελ. 45 - 48; Leontief, W., *Postulates: Keynes, General Theory and the Classicists*, in: Harris, S. E., *The New Economics, Keynes Influence on Theory and Public Policy*, New York 1950, σελ. 232 - 242; Patinkin, D., *Involuntary Unemployment and the Keynesian Supply Function*, *Economic Journal* LIX (1949), σελ. 360 - 383; ἐπίσης: *Keynesian Economics and the Quantity Theory*, in: Kurihara, K., (ed.), *Postkeynesian Economics*, New Brunswick, N. J., (1954), σελ. 123 - 152; Pigou, A. C., *The Classical Stationary State*, *Economic Journal* LIII (1943), σελ. 343 - 351; ἐπίσης: *Economic Progress in a Stable Environment*, *Economica*, XIV (1947), σελ. 180 - 188.

Με την άφομοίωση εξάλλου τής άρχικης κευνσιανής προσεγγίσεως στο 'Υπόδειγμα IS - LM δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για τους κριτικούς του Keynes στην «Keynes and the Classics - Debatte» να αποδείξουν ότι το κλασικό υπόδειγμα και όχι το κευνσιανό είναι το γενικότερο και έτσι να αποκρούσουν τον ισχυρισμό του Keynes ότι ή κλασική θεωρία είναι άπλως μιá ειδική περίπτωση τής γενικής του θεωρίας ¹.

Η θέση του Keynes, ότι είναι δυνατό να υπάρξει σταθερή ισορροπία και σε κατάσταση ύποαπασχολήσεως, άποτελεί τον κύριο στόχο των νεοκλασικών κριτικών πάνω στο 'Υπόδειγμα IS - LM. Η κριτική αυτή άπευθύνεται και πρós τους δύο τύπους του υποδείγματος. Ο ένας τύπος υποθέτει σταθερούς έργατικούς μισθούς πρós τά κάτω, ό άλλος εύκαμπτους. Η υπόθεση των σταθερών μισθών στο 'Υπόδειγμα IS - LM είναι δυνατό να όδηγήσει σε ισορροπία με ύποαπασχόληση. Τουτό όμως θά συμβεί, κάτω άπό τις ίδιες προϋποθέσεις, και με το νεοκλασικό υπόδειγμα. Συνεπώς, κατά τους νεοκλασικούς, συνάγεται ότι το 'Υπόδειγμα IS - LM με σταθερούς μισθούς δέν προσφέρει τίποτε το νεώτερο στη θεωρία τής γενικής ισορροπίας.

Εξάλλου, άν υποθέσουμε εύκαμπτους μισθούς στο 'Υπόδειγμα IS - LM, θά όδηγηθούμε κατά τους νεοκλασικούς σε ισορροπία με ύποαπασχόληση μόνο στην περίπτωση πού θά έξουδετερωθεί το «Αποτέλεσμα Ρίγου» (Rigou - Effect) και οι επιδράσεις του τόκου (Keynes - Effect) ². Μιά τέτοια υπόθεση όμως δέν είναι δυνατό να σταθεί έμπειρικά και έκτός άπό αυτό θά άξίωνε τή διχοτόμηση του υποδείγματος σε δύο τομείς, πραγματικό και νομισματικό, οι όποιοι μεταξύ τους είναι άσχετοι ³.

Στην έργασία μας αυτή θά άσχοληθούμε με τήν κριτική των νεοκλασικών ⁴ επί του 'Υποδείγματος IS - LM και θά δείξουμε το μηχανισμό με τον όποιο οι νεοκλασικοί άσκοϋν τήν κριτική τους. Ίδιαίτερα θά γίνει προσπάθεια να έπισημανθεί ή σημασία του νόμου του Walras για τή νεοκλασική κριτική.

II

Ο νόμος του Walras ¹ βασίζεται στη δυνατότητα των οικονομικών μο-

1. Βλ. Keynes, J. M., The General Theory of Employment, Interest, and Money, Macmillan, London 1936, σελ. VII.

2. Τα δύο άποτελέσματα «Rigou - Effect» και «Keynes - Effect» άποτελόν άποσπάσματα τής γενικότερης έννοιας του Patinkin «Real Balance Effect» με τή βοήθεια τής όποίας αναλύονται οι μεταβολές του επιπέδου των τιμών επί του πραγματικού εισοδήματος.

3. Βλ. Kuenne, R. E., The Theory of General Economic Equilibrium, Princeton, New Jersey 1963, σελ. 359 κ. άκ.

4. Χρησιμοποιείται κυρίως ή επιχειρηματολογία του Kuenne, R. E. Βλ. άν.

νάδων νά πραγματοποιήσουν περικοπές τῶν δαπανῶν τους. Ἡ περίπτωση αὐτή ὅμως εἶναι δυνατὸ νά ἐλεγχθεῖ μόνο μὲ αὐστηρά δυναμικὲς ὑποθέσεις. Στὴ συνέχεια θὰ προσπαθήσουμε νά δείξουμε ὅτι ἡ νεοκλασικὴ ἀπόρριψη τῆς ἰσορροπίας κάτω ἀπὸ ὑποαπασχόληση εἶναι δυνατὴ μόνο στὴν περίπτωση ποὺ θὰ παραμεληθοῦν οἱ δυναμικὲς ὑποθέσεις τοῦ Keynes.

Κατὰ τὸν παραδεδεγμένο ὀρισμὸ, ὑποαπασχόληση ὑπάρχει ὅταν σὲ ἓνα δεδομένο ὕψος τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ προσφέρεται περισσότερη ἐργασία ἀπὸ ὅ,τι ζητεῖται. Δηλαδή ὁ πραγματικὸς μισθὸς ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν ἀγορὰ συντελεστῶν παραγωγῆς εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν πραγματικὸ μισθὸ ποὺ ἐκκαθαρίζει τὴν ἀγορὰ. Σὲ ἰσορροπία μὲ ὑποαπασχόληση τὸ σύστημα ἔρχεται τότε μόνο, ὅταν δὲν ἐνεργήσουν οἱ ἐνδογενεῖς δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς, ὥστε νά ἰσοροπήσουν τὸν ἰσχύοντα μὲ τὸν ἐκκαθαρίζοντα τὴν ἀγορὰ πραγματικὸ μισθὸ, πράγμα ποὺ θὰ εἶχε ὡς συνέπεια τὴν ἐξοδο τῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὴν κατάσταση τῆς ὑποαπασχολήσεως.

Ἐρωτᾶται, ὅμως, κατὰ πόσο μιὰ τέτοια κατάσταση εἶναι δυνατὸ νά ὀνομασθεῖ ἰσορροπία. Χωρὶς ἀμφιβολία, στὴν περίπτωση αὐτῆ, οἱ ἐργαζόμενοι δὲν εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς καμπύλης τους προσφορᾶς ἐργασίας, καὶ τοῦτο διότι τὸ διαπραγματευόμενον μέγεθος τῆς ἀγορᾶς τὸ ὀρίζει ἡ ζήτηση, ἀφοῦ ἀποτελεῖ καὶ τὴ στενότερη πλευρὰ τῆς ἀγορᾶς. Ἐτσι λοιπόν, μπορούμε νά συμπεράνουμε, ὅτι κάτω ἀπὸ αὐτὲς τὶς συνθῆκες, οἱ προσδοκίες τῶν ἐργαζομένων δὲν ἰκανοποιοῦνται. Συνεπῶς, ἐὰν ὀρίσουμε ὡς ἰσορροπία μιὰ κατάσταση στὴν ὁποία οἱ προσδοκίες ὅλων τῶν μετόχων τῆς ἀγορᾶς ἐκπληρώνονται, τότε δὲν εἶναι δυνατὸ νά ὑπάρξει ἰσορροπία κάτω ἀπὸ συνθῆκες ὑποαπασχολήσεως. Τουναντίον, ἐὰν προσανατολίσει κανεὶς τὴν ἔννοια τῆς ἰσορροπίας πρὸς μιὰ σταθερότητα τῶν ἐξαρτημένων μεταβλητῶν σὲ διαδοχικὲς περιόδους, τότε ἐπιτρέπεται νά μιᾶ γιὰ ἰσορροπία μὲ ὑποαπασχόληση.

Οἱ παλαιότεροι ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Keynes καὶ οἱ νεοκλασικοὶ κριτικοὶ ἀπέδωσαν στὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως ἰσορροπίας κάτω ἀπὸ ὑποαπασχόληση μεγάλη σημασία. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο θὰ γίνῃ προσπάθεια νά δείξουμε κάτω ἀπὸ ποιὲς προϋποθέσεις καὶ στοὺς δύο τύπους τοῦ IS - LM Ὑποδείγματος εἶναι δυνατὸ νά ὀδηγηθοῦμε σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση. Σ' αὐτὴ τὴν προσ-

1. Ὁ νόμος τοῦ Walras ἐξάγεται ἀπὸ τὶς σωρευτικὲς περικοπὲς τῶν δαπανῶν ὅλων τῶν οἰκονομικῶν μονάδων καὶ μᾶς λέγει ὅτι τὸ ἄθροισμα τῆς προσφορᾶς χρήματος καὶ τῆς συνολικῆς χρηματικῆς προσφορᾶς σὲ ἀγαθὰ καὶ συντελεστὲς παραγωγῆς ἰσοῦται μὲ τὴ ζήτηση χρήματος σὺν τὴν συνολικὴ χρηματικὴ ζήτηση γιὰ ἀγαθὰ καὶ συντελεστὲς παραγωγῆς, δηλ.

$$M^a + \sum_{i=1}^a p_i x_i^a = L + \sum_{i=1}^n p_i x_i^n$$

πάθεια θά ακολουθήσουμε δύο δρόμους. Πρώτο, θά δείξουμε πώς έπειτα από μιá διαταραχή τής ισορροπίας εμφανίζεται ύποαπασχόληση και στους δύο τύπους του IS - LM 'Υποδείγματος' και δεύτερο, θά εξετάσουμε για κάθε τύπο χωριστά, εάν υπάρχουν δυνάμεις πού έπειτα από τή διαταραχή νά επενεργούν για τήν επαναφορά στήν άρχική ισορροπία ή κάτω από ποιές προϋποθέσεις οί δυνάμεις αυτές δέν εμφανίζονται.

III

'Υποθέτουμε ότι ή άρχική ισορροπία διαταράσσεται από μιá γενική πτώση τών προσδοκιών τών επιχειρηματιών πού έχει ως συνέπεια τή μείωση τής ζητήσεως για κεφαλαιουχικά αγαθά¹. 'Ακολουθεί ένα πλεόνασμα προσφοράς στις άγορές άναγκών, πού οδηγεί τους επιχειρηματίες, εξαιτίας τών μειωμένων χρηματοδοτικών τους άναγκών, στήν προσφορά λιγότερων 'Αξιών στα χρηματιστήρια, πράγμα πού έχει ως συνέπεια τή δημιουργία ενός πλεονάσματος ζητήσεως τίτλων. Αυτό τó πλεόνασμα ζητήσεως οδηγεί στήν άνύψωση τών τιμών τών χρεογράφων και στή μείωση του έπιπέδου του τόκου. 'Ο τόκος όμως δέν θά μειωθεί τόσο πολύ, ώστε νά εξαφανίσει πλήρως τó πλεόνασμα προσφοράς στις άγορές αγαθών. Και τουτο επειδή, εξαιτίας τής ευαισθησίας τής προτιμήσεως ρευστότητας ως πρòς τόν τόκο, ένα μέρος τών ζητουμένων χρεογράφων από τó κοινό θά προέλθει από τά αποθέματα τών κερδοσκόπων οί όποιοι θεωρούν τó νέο έπίπεδο του τόκου χαμηλότερο από τó μακροπρόθεσμα άναμενόμενο και γι' αυτό επιθυμούν νά διακρατήσουν τά περιουσιακά τους στοιχεία σέ μετρητά άντι τών χρεογράφων. Οί κερδοσκόποι έμποδίζουν μιá πτώση του τόκου τής άγοράς έως τó νέο φυσικό τόκο ó όποιος άνταποκρίνεται στις άπαισιόδοξες προσδοκίες τών επιχειρηματιών. Τó γεγονός αυτό έμποδίζει με τή σειρά του τήν απομάκρυνση του πλεονάσματος προσφοράς στις άγορές αγαθών, άπέναντι στο όποιο τώρα βρίσκεται ένα πλεόνασμα ζητήσεως για μετρητά.

Τό πραγματικά νέο στο κένσσιανό υπόδειγμα είναι ότι ή ισορροπία δέν αποκαθίσταται με μιá μετάθεση τής σχέσεως τών τιμών για μετρητά και για αγαθά, αλλά με τήν επιβράδυνση τής παραγωγής ή όποία απομακρύνει μόν τó πλεόνασμα προσφοράς στις άγορές αγαθών, δημιουργεί όμως ταυτόχρονα ένα έλλειμμα ζητήσεως στις άγορές συντελεστών παραγωγής. 'Η σωρευτική διαδικασία προσαρμογής τών ποσοτήτων παίρνει ένα τέλος όταν τó πλεόνασμα παραγωγής στις άγορές αγαθών εκλείψει και ή προσφορά χρήματος για κερδο-

1. Leijonhufvud, A., On Keynesian Economics and the Economics of Keynes, Oxford University Press, 1968, σελ. 86 άκ.

σκοπικούς σκοπούς προσαρμοσθεί προς τὸ ὕψος τῆς ζητήσεως χρήματος γιὰ τοὺς σκοποὺς αὐτοὺς.

Ἄν τώρα τὸ πλεόνασμα προσφορᾶς στὴν ἀγορὰ ἐργασίας εἶναι δυνατόν νὰ ληφθεῖ σὰν κατάσταση ἰσορροπίας (κατὰ τὸν δεῦτερο ὄρισμό πού δώσαμε), αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἂν θὰ ἐπιδράσουν οἱ ἐνδογενεῖς δυνάμεις πού ἀναφέραμε γιὰ νὰ ἀπομακρύνουν ἢ ὄχι τὸ σύστημα ἀπὸ αὐτὴ τὴν κατάσταση. Στὸν τύπο τοῦ IS - LM Ὑποδείγματος μὲ σταθεροὺς μισθοὺς ὑπάρχει μιὰ ἰσορροπία, ἐπειδὴ οἱ ἐργαζόμενοι δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἐπηρεάσουν τὸν ἰσχύοντα πραγματικὸ μισθὸ καὶ συνεπῶς δὲν ὑπάρχουν δυνάμεις πού νὰ ὀδηγήσουν σὲ ἰσορροπία μὲ πλήρη ἀπασχόληση στὶς ἀγορὲς συντελεστῶν παραγωγῆς στὶς ἀγορὲς ἀγαθῶν καὶ στὴν ἀγορὰ χρήματος.

IV

Οἱ νεοκλασικοὶ κριτικοὶ τοῦ IS - LM Ὑποδείγματος ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ τύπος τοῦ ὑποδείγματος πού ὑποθέτει σταθεροὺς μισθοὺς εἶναι ἀπλῶς μιὰ παραλλαγή τῆς ἤδη «ὑπάρχουσας νεοκλασικῆς ὑποπεριπτώσεως τῶν σταθερῶν χρηματικῶν μισθῶν»¹. Γιατί, ἂν ὑποθέσουμε σὲ ἓνα γενικὸ ὑπόδειγμα ἰσορροπίας σταθεροὺς χρηματικὸς μισθοὺς, τότε θὰ ὀδηγηθοῦμε ἐπίσης σὲ ἰσορροπία μὲ ὑποαπασχόληση, ὅπως ἀποδείχνει ὁ ἀκόλουθος συλλογισμὸς :

Ὑποθέτουμε ὅτι σὲ ἓνα Patinkin - Ὑπόδειγμα ἐπικρατεῖ στὴν ἀρχικὴ κατάσταση πλήρης ἀπασχόληση σὲ συνδυασμὸ μὲ σταθεροὺς χρηματικὸς μισθοὺς καὶ εὐκαμπτες τιμές. Ἄν τώρα γιὰ κάποιον λόγο, π.χ. ὡς ἀποτέλεσμα μιᾶς τρομερῆς πυρκαϊᾶς², ἡ ὀνομαστικὴ ποσότης τοῦ χρήματος μειωθεῖ στὸ ἥμισυ τῆς, τότε αὐτόματα δημιουργεῖται ἓνα πλεόνασμα ζητήσεως γιὰ μετρητὰ. Τοῦτο θὰ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα τὴ μεταβολὴ τῆς διακρατήσεως πραγματικῶν μετρητῶν σὲ ὅλες τὶς ἀγορὲς, ἐπειδὴ ἡ ζήτησις γιὰ ἀγαθὰ, συντελεστῆς παραγωγῆς καὶ πραγματικὰ μετρητὰ μειώνεται. Οἱ τιμὲς σὲ ὅλες τὶς ἀγορὲς ἀγαθῶν θὰ ἀρχίσουν νὰ κατεβαίνουν ἕως ὅτου ἡ προσφορὰ ἰσορροπήσει πρὸς τὴ ζήτησις. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἐργατικοὶ μισθοὶ εἶναι σταθεροί, παραμένει τὸ πλεόνασμα προσφορᾶς στὴν ἀγορὰ ἐργασίας, ἀπέναντι στὸ ὅποιο, στὴ νέα κατάσταση ἰσορροπίας, βρίσκεται ἓνα πλεόνασμα ζητήσεως γιὰ μετρητὰ. Σταθεροὶ μισθοὶ ὀδηγοῦν συνεπῶς σὲ ἰσορροπία μὲ ὑποαπασχόληση³ καὶ στὰ νεοκλασικὰ ὑποδείγματα ἰσορροπίας.

1. Kuenne, R. E., σελ. 356.

2. Τὸ παράδειγμα εἶναι τοῦ R.W. Clower, A Reconsideration of mikrofoundations of Monetary Theory, εἰς Monetary Theory, Harmondsworth 1969, σελ. 204.

3. Τὸ ὅτι καὶ στὰ δύο ὑποδείγματα ὀδηγηθήκαμε, κάτω ἀπὸ τὶς ἴδιες προϋποθέσεις, στὰ ἴδια ἀποτελέσματα δὲν σημαίνει κατ' ἀνάγκη ὅτι μποροῦν καὶ νὰ ταυτισθοῦν. Πρβλ. Leijonhufvud, A., σελ. 111 κ. ἄκ.

Σημειωτέον ότι και στις δύο προσεγγίσεις ή περίπτωση της υποαπασχολήσεως βασίζεται σε έξωγενείς περιορισμούς, δηλαδή στην υπόθεση των σταθερών μισθών. Συνεπώς ή θεωρία της ισορροπίας επικαλείται την ύπαρξη έξωοικονομικών φαινομένων, τα όποια δέν είναι δυνατό να έρμηνευθούν με τη βοήθεια των παραδοσιακών υπόδειγμάτων άριστοποίησεως.

Με βάση τη νεοκλασική επιχειρηματολογία, τó 'Υπόδειγμα IS - LM με σταθερούς μισθούς οδηγεί σε λύσεις στις όποιες, κάτω από τις ίδιες προϋποθέσεις, οδηγεί και τó γενικό νεοκλασικό υπόδειγμα ισορροπίας. 'Η προσπάθεια εξάλλου να άποδείξει κανείς (προφανώς για να διασωθεί ή τιμή του Keynes) ότι στο 'Υπόδειγμα IS - LM ύπάρχει ισορροπία σε υποαπασχόληση και χωρίς την υπόθεση των σταθερών μισθών θά οδηγούσε κατ' ανάγκη, στην παραδοχή της γνώμης των νεοκλασικών, ότι ó δεύτερος τύπος του 'Υποδείγματος IS - LM, ó όποιος αναπτύχθηκε με βάση τó 19. Κεφ. (Changes in Money - Wages) της Γενικής Θεωρίας, άποτελεί τόν πυρήνα της κέννσιανής θεωρίας ¹.

V

Είναι οί χρηματικοί μισθοί εύκαμπτοι, τότε οί έργαζόμενοι θά προσπαθήσουν να άντιμετωπίσουν τó πλεόνασμα προσφοράς στην άγορά έργασίας με μιá μείωση του όνομαστικού τους μισθού. 'Η μείωση των μισθών δέν οδηγεί στη μείωση του πραγματικού μισθού και μ' αυτό στην έξαφάνιση της υποαπασχολήσεως μόνο στην περίπτωση που μειώνονται και οί τιμές ταυτόχρονα. Οί χαμηλότερες τιμές οδηγούν στην ύψωση των πραγματικών χρηματικών μισθών και έπειτα στη δημιουργία ένός πλεονάσματος προσφοράς σε μετρητά. Αútες οί διαταραχές στο νομισματικό τομέα, που προήλθαν από την πτώση των τιμών, είναι δυνατό να μεταφερθούν στον πραγματικό τομέα βασικά με δύο μηχανισμούς μεταβιβάσεως. 'Αφ' ένός μέν σε περίπτωση που τó κοινό θά χρησιμοποιήσει τó πλεόνασμα σε μετρητά για την άγορά χρεωγράφων, όποτε θά άνεβεί ή τιμή τους και συνεπώς θά έχουμε μιá πτώση του επιπέδου του τόκου (έπίδραση του τόκου), άφ' έτέρου δέ άν χρησιμοποιήσει τó πλεόνασμα για την άγορά αγαθών, όποτε θά αύξηθεί άμέσως ή ζήτηση στις άγορές αγαθών (άποτέλεσμα — Ρίγου). 'Η αύξηση της ζητήσεως προκαλεί την επέκταση της παραγωγής, που έχει ως άποτέλεσμα την αύξηση της ζητήσεως για έργασία, ή όποία θά οδηγήσει τελικά στην έξάλειψη της υποαπασχολήσεως.

'Ισορροπία σε κατάσταση υποαπασχολήσεως είναι δυνατό να ύπάρξει συνεπώς στο IS - LM 'Υπόδειγμα με εύκαμπτους έργατικούς μισθούς μόνο στην

1. Τó γεγονός ότι ή εύκαμψία των χρηματικών μισθών, κατά τόν Keynes, δέν συντελεί όπωσδήποτε στην έξαφάνιση του πλεονάσματος στην προσφορά έργασίας, θεωρείται ως ή σημαντικότερη συμβολή του στη θεωρία της γενικής ισορροπίας έναντι των νεοκλασικών. Βλ. Kuenne, R. E., σελ. 347.

περίπτωση που οι μεταβολές της πραγματικής ποσότητας του χρήματος δεν μεταφερθούν στον πραγματικό τομέα της οικονομίας διαμέσου των επιδράσεων του τόκου ή του αποτελέσματος—Rigou¹. Αυτή όμως η άκραιο υπόθεση θα απαιτούσε, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, την ολοκληρωτική διχοτόμηση του υποδείγματος σε έναν πραγματικό και έναν νομισματικό τομέα. 'Επειδή λοιπόν το IS-LM 'Υπόδειγμα με εύκαμπτους μισθούς μόνο σ' αυτή την όριακή περίπτωση μπορεί να παρουσιάσει μιὰ ισορροπία στην κατάσταση υποαπασχολήσεως, φαίνεται δικαιολογημένη ή κριτική των νεοκλασικών πάνω στην κεννσιανή θεωρία. «Στον τομέα της στατικής γενικής θεωρίας της ισορροπίας, όπου ή ύπαρξη των αλληλοσυγκρουομένων δυνάμεων, όσο αδύνατες και αν είναι, αρκούν για να επιφέρουν πλήρη απασχόληση, ή προσφορά του (του Keynes) ήταν βασικά μιὰ άποτυχία².

VI

Συμπερασματικά μπορεί να λεχθεί, ότι από τις διαπιστώσεις που έγιναν σχετικά με τις επιδράσεις του τόκου και του αποτελέσματος Rigou (Real - Balance Effect), ή υποαπασχόληση — ως πλεόνασμα προσφοράς στην αγορά εργασίας — περιέχει, ακόμη και κάτω από τις υποθέσεις του Keynes, δυνάμεις, οι οποίες οδηγούν στην άποκατάσταση της πλήρους απασχολήσεως. Οι κριτικοί του Keynes δεν υποστηρίζουν βεβαίως ότι ή πλήρης απασχόληση επιτυγχάνεται αυτόματα. Στη διατύπωση των απόψεών τους περιορίζονται στη θέση, ότι ή ισορροπία κάτω από υποαπασχόληση είναι άσταθής, ακόμη και αν παραμεληθούν οι μακροπρόθεσμες επιδράσεις. 'Η περίπτωση των σταθερών προς τα κάτω μισθών είναι τόσο για τη νεοκλασική όσο και για την κεννσιανή.

1. 'Ο H. G. Johnson χαρακτήρισε τη σημασία του «'Αποτελέσματος—Rigou» ως εξής : «Κατά τη γνώμη μου, αντίθετα με τη γνώμη όλων των κεννσιανών, θα έπρεπε να προσθέσω ότι το 'Αποτέλεσμα—Rigou τελικά άπορρίπτει τη θέση των κεννσιανών ότι ή ισορροπία σε υποαπασχόληση δεν εξαρτάται από την υπόθεση της άκαμψίας των μισθών (...). Αυτή ή κριτική έχει μεγάλη σημασία σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, πράγμα που αποτελεί τη συνέπεια του προκλητικού τρόπου με τον οποίο ό Keynes παρουσίασε τη θεωρία του ως μιὰ γενική θεωρία, της οποίας ή κλασική θεωρία αποτελεί μιὰ ειδική περίπτωση. 'Αποδεικνύεται τελικά ότι ή θεωρία του Keynes είναι μιὰ ειδική περίπτωση της κλασικής ή άκριβέστερα της νεοκλασικής θεωρίας. «Monetary Theory and Keynesian Economics, Είς : Johnson, H.G., Money, Trade and Economic Growth, Λονδίνο 1965, σελ. 119-120.

Το άπόσπασμα αυτό από το σύγγραμμα του Johnson δείχνει καθαρά ότι ακόμη και ένας καλοπροαίρετος κριτικός είναι δυνατό να άμφισβητήσει τη θεωρητική πρωτοτυπία του στατικού Short — Run — 'Υποδείγματος του Keynes, επειδή έσφαλμένα το ταυτίζει με το IS-LM 'Υπόδειγμα.

2. Kuenne, R.E.. σελ. 361.

ἐπιχειρηματολογία χωρίς μεγάλη σημασία, ἐπειδὴ ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς πολλὰς περιπτώσεις πὸς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπάρξει σταθερὴ ἰσορροπία σὲ ὑποαπασχόληση. Ὁ Keynes καὶ οἱ μετακεῦνσιανοὶ θεωρητικοὶ μὲ τὸ Ὑπόδειγμα IS - LM θέλησαν νὰ ἀποδείξουν ὅτι ἀκόμη καὶ κάτω ἀπὸ συνθήκες ἀνταγωνισμοῦ στὴν ἀγορὰ ἐργασίας εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξει διαρκὴς ὑποαπασχόληση. Τοῦτο ὅμως ἀμφισβητοῦν οἱ νεοκλασικοί, οἱ ὅποιοι βεβαίως δὲν ἀρνοῦνται τὴν περίπτωση τῆς παροδικῆς ὑποαπασχολήσεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Clower, R. W., A Reconsideration of Microfoundations of Monetary Theory, in : Monetary Theory, Harmondsworth 1969.
2. Hicks, J. R., Mr. Keynes and the «Classics», (1937), in : J. R. Hicks, Critical Essays in Monetary Theory, Oxford 1967.
3. Johnson, H. G., Monetary Theory and Keynesian Economics, in : H. G. Johnson, Money, Trade and Economic Growth, London 1961.
4. Keynes, J. M., The General Theory of Employment, Interest and Money, Macmillan, London 1936.
5. Kuenne, R. E., The Theory of General Economic Equilibrium, Princeton, New Jersey 1963.
6. Leijonhufvud, A., On Keynesian Economics and the Economics of Keynes, Oxford University Press, London 1968.
7. Leontief, W., Postulates: Keynes', General Theory and the Classicists, in: Harris, S. E., The New Economics, Keynes' Influence on Theory and Public Policy, New York 1950, p.p. 232 - 242.
8. Modigliani, F., Liquidity Preference and the Theory of Interest and Money, Econometrica, XII (1944), p.p. 45 - 48.
9. Patinkin, D., Keynesian Economics and the Quantity Theory, in: K. Kurihara, Postkeynesian Economics, New Brunswick 1954, p.p. 123 - 152.
10. Patinkin, D., Involuntary Unemployment and the Keynesian Supply Function, Economic Journal LIX (1949), p.p. 360 - 383.
11. Pigou, A. C., Economic Progress in a stable Environment, Economica, XIV (1947), p.p. 180 - 188.
12. Pigou, A. C., The Classical Stationary State, Economic Journal LIII (1943), p.p. 343 - 351.